

Към въпроса за изследване на спортната метафора в българския политически дискурс

Илияна Кошарова

The report presents the characteristics of the political metaphor in the Bulgarian press as outlines frames "Sports", "Qualification of athletes", "Revisiting the race", "Rules of the game and penalties".

Key words: *political metaphor, sport metaphor, frames*

ВЪВЕДЕНИЕ

През последните години изследването на метафората се превръща в едно от най-важните направления в когнитивната наука. Тя напълно се отказва от традиционните схващания (водещи своето начало от Аристотел), които представят метафората като „съкратено сравнение“, от характерните за генеративистиката (Н. Чомски, Л. Н. Мурзин) разбирания, които я разглеждат като взаимодействие на две дълбочинни (базисни) структури, а също и от присъщата на структурализма ориентация към изучаването на „собствено езиковите“ закономерности на метафоризацията. Съвременната когнитивистика (Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов, Е. С. Кубрякова и др.) разглеждат метафората като основна ментална операция, като начин за опознаване, структуриране, оценка и обяснение на света. Концептуалната метафора отразява националното и личностно самосъзнание. Човек не само изразява своите мисли с помощта на метафората, но и той мисли с метафори и с тяхна помощ създава света, в който живее.

Съвременното изследване на метафоричните модели в българския политически дискурс показва, че към най-активните източници се отнасят такива понятийни сфери като „Война“, „Криминалистика“, „Болест“, „Театър“, „Човешко тяло“, „Животни“, „Техника“, „Дом“, „Път“. Към числото на най-продуктивните източници на политическа метафора се отнася и понятийната сфера „Спорт“.

Целта на настоящото изследване е да представи спортната концептуална метафора в българския политически дискурс.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Няколко причини определят популярността на спортната метафора като средство за концептуализация на политическите събития. От една страна, спортът и политиката могат да бъдат представени с такива общи черти като ожесточено противоборство, огромно желание за победа и имат конфронтационен характер. Както отбелязва А. Каслова „точката на съприкосновение на политическия дискурс и спортно-игровия е елементът агоналност, състезателност, който се проявява в непрекъснатия конфликт между партиите на власт и тези в опозицията. (Каслова, 2003: 101). От друга страна политическата комуникация по своята природа е убеждаваща, а концептуалната метафора е мощен инструмент в това отношение. Самата спортна метафора е средство за политическа пропаганда с възможности за въздействие върху начина на възприемане както на политическите събития, така и политиките и техните действия от аудиторията. Освен това важен фактор е и желанието на политиките да превърнат политическия живот в зрелище и да предизвикат у реципиентите желание за подкрепа. Политическият елит прави всичко възможно да убеди електората, че играе важна роля в управлението на страната. По този повод Д. А. Йербек отбелязва, че чрез съвместяването на политиката и спорта в политическите метафори политическите събития се превръщат в увлекателно зрелище.

В съответствие с установената традиция за описание на метафоричните модели е необходимо те да бъдат характеризирани по следните признаци:

1. Изходната понятийна област (менталната сфера-източник, сфера-донор, източникът на метафоричната експанзия), т. е. семантичната сфера, към която се отнася думата, нейното първично значение – в дадения случай това е спортната сфера;
2. Новата понятийна област (менталната сфера-мишена, денотативната зона, реципиентната сфера, насоката на метафоричната експанзия), т. е. семантичната сфера към която се отнася думата в преносното ѝ значение – в наблюдаваните модели това е сферата на политиката;
3. Отнасящи се към даден модел фреймове, всеки от които се разбира като фрагмент от езиковата картина на света и които структурират съответстващата понятийна област (концептуална сфера). Фреймът, всъщност, е единица знания, организирани около някакво понятие и той структурира нашето разбиране за света;
4. Елементите на всеки фрейм - са т. нар. типови слотове, т. е. елементите на ситуацията, които включват някаква част от фрейма, някакъв аспект на неговата конкретизация. Например – фрейм „Въоръжение” включва такива слотове като „Огнестрелно оръжие и хладно оръжие”, „Бойна техника”, „Боеприпаси” и др. За характеризирането на елементите на слота се използва терминът „концепт”. Концептът отразява представите за тези смисли, с които оперира човек в процеса на мислене и които отразяват съдържанието на опита и знанията, както и резултатите от цялата човешка дейност. Съвкупността от всички съществуващи в съзнанието концепти образуват концептуалната система на човека или концептосферата.

Анализът на спортната концептуална метафора в публикациите в българските ежедневници за периода януари – юни 2014 година позволява да се очертаят следните фреймове: «Видове спорт», «Квалификация на спортистите и равностметка от състезанието», «Правилата на играта и наказания».

1. Фрейм «Видове спорт»

Слот 1.1 – значително количество политически метафори в наблюдаваните медии е ориентирано към екипните спортни игри – футбол, баскетбол. Обикновено отборите имат капитани и в игра влизат не само основни, но и резервни състезатели, а треньорите разработват стратегията и тактиката на играта:

«Борисов върна капитанската лента.»

«Местан предположи, че вероятно номиниращият орган може да е искал това, т. е. прехвърли топката в наказателното поле на Министър-председателя.

«Ние спечелихме първото полувреме на мача със събраните подписи, сега е второто полувреме и съдията, т. е. народът, даде дузпа срещу ЕРБ и арогантното им управление и трябва да я вкараме.»

«Уговорен мач между ГЕРБ и БСП.»

«От тук нататък топката е в ръцете на Президента Росен Плевнелиев.»

«Като човек аз не харесвам Президента. Но като футболист аз играя с него в един отбор.»

«В отбора на ГЕРБ има опитен капитан, който не допуска своеволия.»

Слот 1.2 – една от любимите игри на българските политици е шахматът, чиито термини се срещат в различни политически контексти.

«Всеки от коалиционните партньори е готов да играе ролята на разменна пешка и това е жалко, защото ще играе в чужда игра»

Слот 1.3. – особена група са метафорите, основани на видовете спорт, чиято цел е преодоляването на определена дистанция – маратон, спринт. Не са изключени и гонки с велосипеди и автомобили.

«Ние сме импортно зависими от Румъния, а бяхме две обиколки пред нашата съседка в икономиката.»

«Дянков натиска педалите.»

«Политическите партии могат за малко да си отдъхнат преди завършващия етап на предизборния маратон»

На аутсайдера в предизборните гонки беше отказана регистрация»

В политическата метафора често се използват и спортните концепти «старт « и «финал».

«Болшинство гласове събра и АБВ, която на старта на кампанията имаше минимални шансове.»

«Парламентарно представените партии дадоха старт на предизборните си кампании.»

«Президентската кампания се провали на финалната права».

Слот 1.4. – достатъчно разпространени са и метафорите, свързани с други видове спорт – стрелба, борба, бокс и др.

«След изборите коя партия ще се окаже в дълбок нокаут.»

«Дългата работа в Президентството направи от Първанов опитен борец.»

2. Фрейм «Квалификация на спортистите и равностметка от състезанието»

Слот 2.1. - фаворити, лидери и аутсайдери – в спортната надпревара се отличават фаворити (участници в състезанието, за които специалистите считат, че са особено силни), лидери (те са първи на всеки етап от състезанието) и победители (шампиони), които се оказват първи на финала. Фаворитът и лидерът не винаги са победители. Понякога добри резултати постига аутсайдерът, който преди състезанието се оценява като най-слабия участник. В политическия живот нередко се срещат аналогични ситуации, които позволяват да се използват следните спортни концепти:

«Бойко Борисов се оказа фаворит в предизборните гонки».

«А кой оглавява списъка с фаворити в предизборната надпревара?»

« И те, и другите политически аутсайдери могат да се обединят.»

Слот 2.2. – победител, призьор, неудачник – според равностметката от състезанието винаги има «шампион», на който се връчва златен медал и вицешампион, притежател на сребърен приз. Често за успех се счита самият факт на попадане в сборния отбор, участие в олимпийски игри или престижен шампионат, запазване на място във висшата лига на първенството на страната. Добре известната структурираност на спортните достижения присъства в метафоричните модели на политическата реч:

«Лиляна Павлова сваля кръвното на Борисов и заслужава златен медал.»

«Доганов с оставка, но жив и с медал.»

«Няма нищо обидно да играеш във втора политическа лига и да надиграеш лидера. Но е особено важно къде си на финала – втори, трети или последен.»

«Бойко Борисов се превърна в шампион по прерязване на ленти.»

В някои видове спорт успехът се оценява с количеството събрани точки, които може и да са равни. В политическите текстове се използва често подобен начин за определяне на резултата:

«Днес виждам, че всеки проблем се разглежда от позицията на събраните политически точки, а не от реалната полза за страната.»

Както е известно губещите в спортното състезание често се оплакват от несправедливостта на съдиите и неспортменското поведение на съперниците

докато победителите говорят за закономерност и справедливост на резултата. Наблюденията показват, че много политически пресконференции удивително приличат на спортните като тук следва да подчертае използването на една и съща терминология.

3. Фрейм «Правила на играта и наказания»

Слот 3.1. Правилата на играта – игровата дейност, подчинена на правила, които включват ограничение на игровото време и пространство, разделение на «свои» и «чужди» и определяне на забранени начини на действие. Метафоричната употреба на спортната терминология в политическия дискурс нередко е свързана именно с необходимостта точно да се определят правилата на политическата игра:

«Основният проблем на съдебната власт е, че тя е неспособна да създаде такива правила на играта, че престъпниците да отидат в затвора, а честните граждани да се чувстват в безопасност.»

Слот 3.2. – Нарушение на правилата – спортистите понякога нарушават правилата като особено се осъждат преднамерените нарушения, рубата игра и неспортменското поведение. В политическата комуникация се открива негативно отношение към нарушителите на правилата в политическата игра:

«И на днешните избори ние виждаме желание да се «играе с ръка». Иначе е невъзможно да се обясни готовността да се дават предизборни обещания.»

«Разпространението на компромати преди избори е такъв удар под кръста, за който в бокса следва незабавна дисквалификация.»

Слот 3.3. – Наказване на спортистите – в спорта е приета определена система от наказания за нечестна игра: това може да бъде предупреждение, отсъждане на наказателни точки, отстраняване от състезанието и т. Н. Решенията, взети от съдиите, практически е невъзможно да бъдат обжалвани. Всичко това може да служи като основа за политически метафори:

«Цветанов води нечестна игра. На футболното поле такива играчи получават червен картон и в крайна сметка биват дисквалифицирани.»

Анализът показва, че съществуват метафорични модели, които особено активно се използват в определени политически ситуации. Така например изборите често метафорично се представят като спортно състезание – бягане на дълги разстояния. Всеки участник си има група за поддръжка, а съдийската колегия (Централната избирателна комисия) следи за спазването на правилата. Обсъждането на сериозните политически проблеми и последвалото гласуване в Парламента е най- често боксова среща или среща по борба свободен стил.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящото изследване, без да претендира за пълнота и изчерпателност, е доказателство за високата продуктивност на спортната метафора в политическия дискурс. Политическата дейност се концептуализира като спортно състезание, където са необходими строги правила. И все пак могат да бъдат направени следните изводи:

1. Особено често срещани спортни метафорични модели са концептуалните смисли „състезание” и „борба”;
2. При спортната метафора в българския политически дискурс липсва от една страна ожесточеността, която е присъща на военната или криминалната метафора, а от друга песимизъмът, който е характерен за метафорите с изходна понятийна сфера „Болест”.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Каслова, А., Метафорическое моделирование президентских выборов США, 2003

За контакти:

Гл. ас. Илияна Кошарова, катедра „Европеистика и международни отношения“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, тел. 888 810, e-mail: ikosharova@uni-ruse.bg

Докладът е рецензиран.